

B. BRĂNIȘTEANU

JURNAL

VOL. II

EDITURA HASEFER

Scris de un martor avizat, în același timp un sagace și lucid analist, *Jurnalul* lui B. Brănișteanu este un amplu tablou al vremii pe care a străbătut-o, fără a se mulțumi doar s-o contemple – fiind uneori și înrâurit de ea –, o vastă galerie de personaje, faste și nefaste, de care s-a simțit legat sau pe care le-a repudiat. Și de aceea e nu numai o lectură atractivă și instructivă, ci și în egală măsură revelatoare.

DUMITRU HÎNCU

ISBN 973-630-020-X
ISBN 973-630-022-6

Coperta: A. IONESCU
Redactor: S. SINGER
Corectura: G. ZARAFU
Tehnoredactare: MARILENA & EUGEN IFTODE

© Editura Hasefer a F.C.E.R., 2004
Bd. I.C. Brătianu, nr. 35, ap. 9, cod poștal 030173
Tel/Fax: 004.021.312.22.48
e-mail: hasefer@fx.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BRĂNIȘTEANU, BENNO

Jurnal / B. Brănișteanu; note și pref. de
Dumitru Hîncu; text îngrij. de Georgeta Pană. -
București: Hasefer, 2003 -

4 vol.

ISBN 973-630-020-X

Vol. 2.- 2004. - ISBN 973-630-022-6

I. Hîncu, Dumitru (pref.)

II. Pană, Georgeta (ed.)

B. BRĂNIȘTEANU

1943

JURNAL

Vol. II

Text îngrijit de: GEORGETA PANĂ

București, 2004

Căpitan: A. JONESCU

Redactor: S. SÎMBULEA

Corector: G. ZARAFU

Technoredactor: MARILENA & EUGEN IFTODE

JURNAL

© Editura Hasefer a F.C.I. R., 2004

Bd. I.C. Brătianu, nr. 35, ap. 9, cod poștal 030173

Tel/Fax: 004.021.312.22.48

e-mail: hasefer@fci.ro

Vol. II

Text îngrjit de: GEORGETA PANĂ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BRĂNISTEANU, BENNO

Jurnal / B. Brănisteanu; note și pref. de

Danilă Hincu, text îngrjit de Georgeta Pană. -

București: Hasefer, 2003. -

4 vol.

ISBN 973-630-020-X

Vol. 2. - 2004. - ISBN 973-630-022-6

I. Hincu, Danilă (pref.)

II. Pană, Georgeta (ed.)

Carte editată cu sprijinul Departamentului Pentru Relații Interetnice

1943

10 august. Ziarele românești apărute azi publică o telegramă din Roma care mi se pare caracteristică. E o dezmințire pe care guvernul italian o dă, prin agenția „Stefani“, știrilor date de Londra că „accidentul dureros care a costat viața soției primului secretar al ambasadei turce din Roma s-ar fi petrecut din pricina împușcăturilor care au avut loc cu prilejul schimbării regimului fascist“. Adevărul ar fi că accidentul, pentru care guvernul a exprimat ambasadei turce regretele sale, s-a petrecut în noaptea de 1 august, după ora camuflajului, când circulația pe străzile Romei era interzisă publicului. Secretarul ambasadei, în virtutea regimului acordat diplomaților, a mers cu soția sa în automobil și n-a auzit sonda de oprire a unei patrule care, văzând că mașina nu oprește, a tras asupra ei cu gândul de a lovi roțile. Din nefericire, un glonț a intrat în caroseria mașinii și a nimerit-o pe soția secretarului, rănind-o grav. Dusă la spital, cu toate îngrijirile ce i s-au dat, a încetat din viață.

Nu insist asupra știrii dezmințirii. Nici nu interesează dacă accidentul s-a petrecut așa cum spune versiunea engleză sau e prezentat de guvernul italian. În nici unul din ambele cazuri, el nu poartă vreo răspundere directă. El vrea, prin dezmințirea sa, să constate numai că au fost tulburări pe străzile

Romei. Curios ar fi faptul că, până la dezmințire, nu s-a suflat nici o vorbă despre atentatul însuși, care chiar și numai ca fapt divers era destul de interesant pentru ca să nu fie ascuns opiniei mondiale, pentru o săptămână. Dar, cum am spus, nu pentru a șicana guvernul mareșalului Badoglio ar fi fost relevant dacă scoteam la gazetă dezmințirea lui, fiindcă ea aruncă o oarecare lumină asupra situației la Roma și deci în Italia. După ora 10 seara nu mai pot circula pe străzile Romei decât puțini privilegiați, care au o autorizație specială pentru aceasta. Consemnul este atât de sever, încât patrulele trag numaidecât asupra oricui ar încălca acest consemn.

Cu alte cuvinte Roma, Italia trăiesc sub stare de asediu și guvernul mareșalului Badoglio guvernează sub regimul acesta. Numai numele dictatorului s-a schimbat, dictatura a rămas. Știu, evident, Italia e în război, inamicul e la porțile ei, pe pământul ei, chiar în Sicilia, dar e specificul libertății că ea nu poate fi pusă în vacanță, fără a risca să se piardă, să piară și fără ca să se mai producă vreunul din avantajele ei. În Anglia și în America, unde libertatea nu-i un cuvânt în van, parlamentele continuă critica și controlul lor, presa continuă a fi liberă. Ea observă conștiincios, imediat, indicațiile și instrucțiunile care privesc secretele militare și informațiile ce ar putea servi inamicului pentru orientările sale militare, dar încolo vorbește deschis și despre toate, dovadă că propaganda germană, și chiar cea italiană, se servesc de observațiile ei critice pentru a remonta curajul ascultătorilor ei, măcar că, și la inamic, sunt dificultați, că și cetățenilor lui le merge greu, cel puțin tot atâta cât germanilor și italienilor. Țările sub

dictatură au furnizat dovada că, și în timp normal, lipsa unei prese libere nu poate să – *à la longue* – ascunde adevărul. El își face, încet dar sigur, drum, de nu altfel apoi prin zvon public, mult mai supus erorilor și exagerărilor și mult mai periculos, fiind incontrollabile. Dar în timp de război? Mușenia presei italiene, în tot timpul războiului până azi, miile de comentarii care prezentau pe englezi și pe americani ca dezolați și prăpădiți, n-au putut împiedica rezultatul final, a cărui aflare a surprins măcar o parte din populație legănându-se în iluzia a cărei risipire subită a trebuit s-o demoralizeze și mai mult. Experiența cenzurii și a presei dirijate, care exclude orice altă părere decât cea oficială, a dat un faliment complet, căci, adăugându-se la cea a teroarei contra oricărui cuvânt vorbit chiar și în șoaptă și îndoindu-se de infailibilitatea stăpânilor, îi menține chiar și pe aceștia în iluzii false, îi împiedică chiar pe ei de a cunoaște adevăratele sentimente ale opiniei lor publice, căci aceasta există și fără ea nici un fel de guvern nu-și poate îndeplini bine rolul, nu poate fi orientată asupra terenului pe care în mod fortuit e obligat să opereze.

Libertatea, iată vindecătoarea tuturor relelor și neajunsurilor sau, cel puțin, marea lor corectoare. Aceasta pretutindeni, chiar și în țări și la popoare mai înapoiate, ca al nostru de exemplu. Căci nici un popor nu e necopt pentru libertate. Căci a aștepta ca un popor să fie copt pentru ca să i se acorde libertatea e, cum a spus așa bine Macaulay, a face ca prostul care a refuzat să intre în apă înainte de a învăța să înoate. Și în special noi românii știm că, prin primele noastre Constituții, s-au acordat poporului

nostru, pe atunci, desigur, destul de înapoiat, cele mai largi drepturi și libertăți, iar experiența pe care am făcut-o astfel nu a fost deloc rea, nu a dus deloc la deziluzii. Sub regimul acestor Constituții s-a consolidat unirea Principatelor, s-a cucerit independența, s-au realizat regatul, unirea cea mare, progrese uimitoare în toate domeniile, pe când cu ușurata înălțurare a Constituției, a libertății și drepturilor ce le garanta, am mers din dezastru în dezastru, am văzut asasinatul instalat în luptele noastre politice, am predat Basarabia, Bucovina, Cadrilaterul, jumătate din Ardeal, ne-am văzut alături de dușmanii de până mai ieri și împotriva prietenilor ca Franța, care ne-a ajutat în primele și cele mai fundamentale progrese ale noastre; ca Anglia, cu care n-aveam nimic de împărțit și de care – dacă ar fi trăit numai un om cu experiență, în ipoteza că ar mai fi avut putere – nu ne-am fi despărțit, căci, cum mi-a spus odată Take Ionescu, alături de Anglia nimeni nu riscă să piardă; contra ei, toți. Cei care ne-au dat primele Constituții, după modelul celei mai liberale Constituții din acea vreme, a celei belgiene, au știut că poporul român era prea înapoiat pentru ea. Ei au întrebuințat de multe ori comparația cu haina prea largă ce ar fi fost Constituția pentru poporul român, dar din care el va avea să crească cu vremea, și ar fi crescut. Știu mai bine decât ei, care n-au văzut ca mine de aproape, de câte ori Constituția nu a fost decât o ficțiune, de câte ori a fost încălcată, de câte ori drepturile și libertățile ce acorda au fost falsificate. Dar libertatea presei, garanția tuturor drepturilor, libertăților, a rămas tot timpul neatinsă. O pot afirma din toată convingerea

și experiența practicii mele. Nimeni nu s-a atins de această libertate. Nici cei mai mari zbiri n-au încercat măcar s-o înlăture. În 1888, Carp ducea campania lui contra guvernului Ion Brătianu prin luptă și nu se sfia să atace însăși Coroana. *Adevărul* apărea, cât timp a trăit fondatorul său A.V. Beldiman, în ziua de 10 mai, ziua încoronării și a reîncoronării regelui Carol I, în doliu și cu titlul rămas oarecum proverbial: „Zece mai, zi de doliu, zi de rușine“. Foaia aceasta se vedea în timpul paradei pe bulevarde și pe străzile Capitalei. Nici măcar o confiscare nu s-a încercat. Și principele Bülow, urmașul lui Bismark la cancelariat, povestea, în memoriile sale, că, pe când era ministrul Germaniei la București, un străin criticând, în fața regelui Carol I, în termeni înțepători și disprețuitori, *Adevărul*, regele s-a supărat și nu a îngăduit ca un străin să-și bată joc în fața sa de gazeta românească. Vremea a trecut și presa și membrii ei au crescut în haina largă a libertății. Persoana Suveranului a fost tot mai puțin pusă în discuție, mai ales în mod lipsit de respect – notez că nu numai *Lupta* și *Adevărul*, Panu și Beldiman, respectiv Mille, au dus campanii antidinastice, antiregale, ca și partidele, în special cel liberal, dar și cel conservator, exceptând pe Junimiști, singurii care n-au căzut în asemenea rătăcire, – greșeala aceasta, abuzul acesta, căci greșeală și abuz erau, au dispărut cu încetul, și, la moartea regelui Carol I, presa – *liberă*, în unanimitatea ei a făcut dreptate Suveranului, care a fost un bărbat cumpănit și care a respectat riguros Constituția pe care jurase.

Dacă la noi libertatea a dat asemenea rezultate

și ar fi meritat să fie altfel respectată și apărută de cum a fost de o nouă generație tânără, care s-a condus după faimoasa vorbă a lui Tacit, ea s-a aruncat în robie (*ruere in servitium*)¹, a reclamat-o și – suprema rușine – abuzând de libertatea presei, a recomandat suprimarea ei – și un rege tânăr (Carol II) care, ignorând tradiția predecesorilor săi, a vroit să fie și s-a crezut dictator, care poate da la o parte Constituția în virtutea căreia stătea pe tron. Dacă, deci, la noi libertatea, cât a durat, a fost atât de fecundă în rezultatele favorabile, cu cât mai mult trebuie să fi intrat ea în sângele unui popor atât de înaintat ca cel italian, cu cât mai mult decât noi va trebui să fi fost el dornic de dânsa când, după un moment de rătăcire, în care i-a putut fi răpită, s-a văzut deodată în fața unui dezastru care sub regimul ei ar fi fost inimaginabil?

După douăzeci de ani de dictatură fascistă, poporul italian nu mai dorea decât un singur lucru: să revină la libertate. Regele Vittorio Emanuele și mareșalul Badoglio, urmașii lui Mussolini și complicii lui în toate până la dezastrul actual inclusiv, s-au gândit să-și asigure, să capteze bunăvoința și să prelungească răbdarea poporului italian până după actualul război a cărui soluție, cred, greșită după convingerea mea, s-o mai poată întoarce, făgăduindu-i libertatea; deci pe această temă duc campania lor politică și propaganda lor. E blestemul guvernelor dictatoriale, despotice, autocratice, înălțate pe ruinele libertăților cetățenești să cadă printr-o sângeroasă revoluție internă, iar unde o asemenea revoluție se dovedește impracticabilă, ele

¹ Fuga în servitute (în latină, în orig.).

cad îndeobște pe urma unui război extern, pe care, în mod fatal, sunt condamnate să-l facă pentru a se menține și pe care, în mod fatal, trebuie să-l piardă, iar în momentul când îl pierd, fatal, se complică cu o revoluție internă. În această situație se află acum Italia. Cu perspectiva libertății restabilite se poate capta inima poporului italian, dar nu judecata lui. El cere acum fapte, nu vorbe, el vrea în acest moment restabilirea libertății și instituirea unui guvern popular, care să se bucure adică de încrederea sa. Un guvern care să decidă liber de pace sau război, care să poată sta de vorbă cu dușmanul ce a trecut de porțile țării și va trece tot mai mult de ele. Poporul italian vede iar că presa sa e dirijată, că, în schimbul libertății promise, se cer jertfe reale, se cere continuarea unui război care n-a fost și nu este dorit de el. Poporul italian vrea libertatea, primește cu satisfacție toate actele guvernului Badoglio, care lichidează trecutul fascist, dar se teme de cântecele de sirenă care l-ar putea atrage în genune. Eliberarea victimelor dictaturii, anularea legilor fasciste, omagiile aduse libertății, le acceptă ca un omagiu pe care ipocrizia îl aduce acesteia. Dar el nu vede de ce disciplina lui atât de lăudată nu ar servi de imbold ca să aleagă un Parlament care să fie expresia voinței sale, de ce nu s-ar îngădui, ba reconstitui partidele prin care el să se poată manifesta politicește. Îi încântă pe cetățenii italieni, că marii apărători ai libertății sunt elogiați și că primul gând al noului ministru al Educației Naționale, dl. Leonardo Servi, s-a îndreptat către marele filosof al Italiei moderne, către Benedetto Croce, căruia i-a telegrafiat: „În aceste zile școala italiană întoarce gândul spre domnia ta cu

admirație și recunoștință. Binevoiește, odată cu acestea, expresia sentimentelor mele personale, a căror sinceritate o cunoști“. Această telegramă a fost un omagiu adus bătrânului profesor al Universității din Neapoli, care, desigur cel mai mare filosof al Italiei moderne, este în același timp cel mai mare exaltator al libertății, pe care a înălțat-o la rangul unei religii. Cultului acestei religii el i-a ridicat un monument nepieritor în opul său, *Europa în secolul al nouăsprezecelea*, secol eminamente al libertății, asupra căruia plana parola libertății. „Desigur – scrie el – cuvântul acesta n-a fost în istoria popoarelor... Libertate au cerut creștinii și bisericele lor, libertate au cerut în Evul Mediu orașele împotriva împăraților și regilor, libertate feudalii și baronii iarăși contra împăraților și regilor“.

Pierderea libertății a fost întotdeauna socotită drept cauză și simptom al decadentei în artă și știință, în viața economică și morală: era în Roma imperială și în Italia hispano-papală. Și n-a zguduit și dărâmat oare această „Libertate“, mână în mână cu „Fraternitatea“ și „Egalitatea“, clădirea vechii Franțe și aproape a întregii Europe vechi, cu forța elementară a unui cutremur? Frica ce a provocat această zguduire intrase oamenilor în oase și era naturală așteptarea că cununa de raze a Libertății va păli din această cauză, pierzând farmecul ei tineresc. Într-adevăr, triacordul „Libertate, Egalitate, Fraternitate“, nemuritorul și rigidul triumghi al inteligenței – cum l-a numit Vincenzo Monti – a pierdut mult din valoare și a devenit aproape un obiect al dezgustului. Dar curând Libertatea singură se ridică la orizont și fu salutăată ca o stea minunat de proaspătă. Tinerele generații se

simțiră iarăși cucerite de parolă, ca și când acum abia s-ar fi arătat, odată cu dânsa, o noțiune dătătoare de viață, care arată un sens neîntrerupt de-a lungul trecutului și a prezentului și o cale spre viitor.

Și mai departe „Istoria nu e lipsită de spirit, ea nu ne apare abandonată unor forțe străine, nici purtată sporadic [ilizibil] de forțe străine. Ea este opera și actualitatea spiritului și deoarece spiritul e identic cu libertatea, e fapta libertății, eternul ei moment pozitiv cum se manifestă în succesiunea formelor de-a lungul spațiilor vremii, dându-le un sens și este totodată unica explicație și justificare a momentului negativ al nelibertăților, al restricțiilor, al opresiunilor, reacțiunilor, tiraniilor, care, cum iarăși a spus Vico, ne apar ca obstacole care însă în fond nu sunt decât ocazii [ilizibil].

[...] Dacă considerăm totalitatea trăsăturilor idealului eliberat, nu ne putem opri să-l numim religie... Conștiința realității și etica corespunzătoare a liberalismului au rezultat din gândirea dialectică și istorică și atâta a fost suficient pentru ca să le dea caracterul unei religii... religia libertății a furnizat dovada veritabilității sale prin forța formelor și instituțiilor ei proprii, ca ceva crescut și nu ca ceva iscodit și programatic... La început ea a sperat doar să poată comunica cu vechile religii, ba să le poată veni chiar în ajutor. În realitate, însă, ea a fost în opoziție cu ele. Ea reîncorpora, accepta rase, mobile filosofice ca și mobile religioase, din trecutul cel mai apropiat și din trecutul cel mai depărtat; ea așezase, lângă și deasupra lui Socrate, pe mântuitorul omenesc divin Isus și poate simțea în sine experiențele păgânismului și creștinismului, ale catolicismului și

augustinismului și ale altor ramuri, ale căror celor mai bune revendicări le întrunea și le reprezenta pe toate. În ea s-a purificat, s-a aprofundat și s-a accentuat viața religioasă a omenirii. Religia libertății nu cunoștea puncte de pornire cronologică, nici evuri noi de care ar fi fost separată net de tot trecutul, ca de exemplu biserica creștină, islamismul și mai târziu, Convențiunea națională. Demn de concepția ei abstractă despre libertate și drept, a imitat iarăși acele biserici și secte și totuși n-a împiedicat ca acest decret, după o viață trăgănată și ea în mod abstract, să fie mai repede votat decât a fost abolit. Cuvântul despre înnoire și renașterea vremurilor a răsunat pretutindeni dintr-însa ca un salut al celui de al treilea ev, al evului spiritual, pe care-l vesteau Joachim da Fiore și care începea acum pentru omenirea ce-l adaptase și-l pregătise demult.

Iar concluzia acestui grandios ev este condamnarea tuturor dictaturilor, oricum și-ar zice, comunistă, fascistă sau nazistă, căci toate au comun același factor: ura, teama, oroarea de libertate. „Numai în libertate însă – spune Croce – comunitatea umană poate să prindă și să dea roade. Libertatea este unica lege a vieții omului pe pământ, și fără ea viața nu merită să fie trăită. Problema libertății există, e inevitabilă, reiese din firea intimă a lucrurilor... Căci libertatea e unicul ideal care posedă acea permanență, pe care a avut-o odată catolicismul și, în același timp, are acea maleabilitate, mlădiere pe care catolicismul nu o putea avea. Ea e singurul ideal care se prezintă mereu în fața viitorului și nu ridică pretenția de a-l închide pe acesta într-o [ilizibil] întâmplătoare formă. Numai idealul libertății rezistă

criticii și stabilește pentru societatea umană acel punct ferm, care în toate mutațiile echilibrului ca și în toate oscilațiile ce revin mereu, restabilește iar și iar echilibrul. Dacă deci cineva pune întrebarea: dacă *«al libertății este viitorul?»* apoi trebuie răspuns: *mai mult: – eternitatea“*.

Acestea Croce le scria în momentul când Mussolini și fascismul păreau a fi în culmea reușitei lor; în timpul războiului abisinian, a expansiunii lor coloniale. În clipele când părea că libertatea e adânc și definitiv îngropată, Croce, și încă mulți alți gânditori și învățați italieni, mențineau ideea fundamentală că libertatea face parte din tradiția politică italiană, că în numele ei au fost învinse bătăliile *Rissorgiment*-ului, în numele ei democrația parlamentară a guvernat până la venirea fascismului, firește nu fără compromisuri și greșeli, dar cu rezultate concrete, evidente. Acum, însă, avem și dovada negativă. Douăzeci de ani de dictatură au justificat ceea ce Benedetto Croce, și alții ca dânsul, elevi și emuli ai lui, au scris în cărțile lor, care toate erau o critică a stării de drept ce domina în Italia, un act de acuzare, mai mult sau mai puțin deschis, o acțiune de menținere vie a noțiunii și sentimentului ideii de libertate. Ei au amintit mereu că unirea și înălțarea Italiei s-a făcut sub semnul libertății, că înainte chiar ca ideea unirii naționale să fi găsit sprijin și aprigi reprezentanți într-un Mazzini și într-un Daniele Manin, acesta în treacăt fie zis evreu, Cavour a lucrat și a luptat pentru instaurarea regimului liberal în Piemont, va fi cred ca precedent pentru viitoarea Italie visată de contemporanii săi idealisti, pe când el era realistul politic, care a

prevăzută că o Italie viabilă nu poate fi decât o Italie bazată pe instituțiile liberale și democratice. Orice idee retrogradă, despotică a fost exclusă la crearea ei. Nu era vorba de a avea o Italie a câtorva, nici a lui Vittorio Emanuele II, bunicul celui actual, nici a lui Cavour, dar nici a lui Mussolini, nici Italia romanilor antici, nici cea a Italiei medievale, ci a Italiei care să fie a italienilor. Iar făuritorii acestei Italii noi, un Vittorio Emanuele, un Cavour, un Garibaldi, ca tot ce-i mare și extraordinar, au putut s-o înalțe, pentru că „au putut vorbi – cum spune Croce – inimilor, pentru că au știut să se ridice peste pasiunile speciale ale poporului lor și au acționat pentru omenirea însăși. Căci figura poetică a marelui luptător din America, a apărătorului Romei, a conducătorului celor o mie, Garibaldi, a fost acela care vorbea de fraternitatea tuturor popoarelor, de pacea între popoare în libertate, de dreptate și de colaborare pacifică. În gura lui toate acestea a fost o realitate vie.

Dar Mussolini a disprețuit toate acestea, pe toate fascismul condus de el le-a repudiat, le-a proclamat caduce și anacronice. Înălțimea la care se avântase l-a amestecat. El a vroit să facă singur, pe când altă dată se spunea că întreaga Italie va face singură. El n-a vroit să se gândească la faimoasa vorbă că, dacă Voltaire e deștept, toată lumea e mai deșteaptă decât dânsul și la mai mulți e mai multă minte decât la unul singur. El n-a rupt numai cu tradiția liberală a Italiei, ci cu toate tradițiile ei. Sfârșitul era fatal. Douăzeci de ani a împuiat urechile lumii cu discursurile sale, a fost în calea tuturor acțiunilor progresiste și pacifiste din lume, nebunia dictatorială l-a despărțit de Franța și, urmând legea fatală a tuturor tiranilor și tiraniilor, a

dus țara sa la ruină, pentru ca, în mijlocul dezastrului, să dispară, nu numai fără glorie, dar și fără curaj și demnitate. Căci în câteva ceasuri a fost lichidat și el și mișcarea lui, și e numai regretabil că întristătoarea pace, ce va încorona politica lui nebunească, va trebui să fie iscălită de alții, poate chiar de victimele urii și persecuțiilor sale, care vor trebui să salveze ce se va mai putea salva din Italia.

Omagiul pe care noul guvern l-a adus lui Benedetto Croce sigilează biruința acestuia, a învățăturilor pe care s-a străduit să i le dea lui Mussolini, fără succes, dar și fără a-i fi îngăduit să se atingă de dânsul, cum a făcut cu atâția alții care gândeau la fel, fără a se lăsa condamnat la muțenie, și care i-a maltratat, închis sau silit să plece și să trăiască în surghiun. Mussolini lua adesea poze napoleoniene. Dar în urma lui Napoleon era faima invincibilității, pe când în urma lui Mussolini se vede numai furia poporului pe care l-a robii și care acum își sfarmă lanțurile. Cel puțin sfârșitul lui și al regimul său va rămâne un semn vizibil și elocvent al blestemului autocrațiilor și dictaturilor.

Dar actul final al dramei italiene nu s-a terminat încă. Până la fund poporul lui Cavour și al lui Garibaldi va trebui să bea cupa nenorocirilor pe care i-a umplut-o până-n vârf ducele.

11 august. Din *Porunca Vremii* apărută azi (datată 12 august) aflăm că doctorul Ilie Rădulescu, directorul imund al imundeii gazete, a făcut postului de radio german *Donau* „*l'insigne honneur*“¹ de a-i acorda un interviu. Oarecum ca punct culminant al „ideilor“ sale,

¹ Marea cinste (în franceză, în original).

el declară că ar fi o mare greșeală și o impietate față de victoria noastră și de destinul continentului să socotim că putem amâna rezolvarea problemei evreiești pentru vremurile de pace. Va să zică în momentul acesta al prăbușirii fascismului, al invaziei Italiei, al uriașelor atacuri rusești contra germanilor, fixați într-o defensivă greu de susținut, cum ei singuri spun – al încurcăturii sumbre în care se află Japonia, Ilie Rădulescu se găsește să vorbească de „victoria noastră” și nu are grijă decât ca nu cumva ea să fie spurcată prin amânarea rezolvării chestiei evreiești și de ce soluție e vorba, vom vedea – pentru vremile de pace.

Dar doctorul Rădulescu se află în plin dezacord cu primul său redactor, I.G. Prundeni, care, în același număr în care *Porunca Vremii* publică în ultima pagină, la ultima oră, interviul directorului ei, scrie, în prima pagină, în primul articol de fond, sub titlul *Soluția politică a războiului*: „O victorie de arme, radicală, nu mai e posibilă. Tehnica fabricației de război și concepția strategică a comandamentelor superioare au ajuns la o perfecțiune care nu mai îngăduie iluziile. Taberele în luptă se anulează reciproc, fără să se mai poată ajunge la o concluzie hotărâtoare“... Și mai departe: „La 1 septembrie se vor împlini patru ani de la izbucnirea războiului. Pacea, pe care o doresc prea mulți și de care se tem atâtă, poate veni mâine, poate veni prea târziu“. Și încă mai departe, ca încheiere: „Războiul, continuând încă aparent să fie într-o gravă fază militară, a intrat, pentru cei care au crezut să privească mai adânc, într-o decisivă fază politică și diplomatică. Evenimente mari, prin proporțiile lor senzaționale, vor zgudui din nou sensibilitatea lumii“.

Care va să zică, pe când doctorul Ilie Rădulescu este sau vrea să pară convins de victoria germană, primul său colaborator e convins de-a binelea, dacă nu chiar de contrariul, apoi însă de faptul că, militărește, victoria „nu mai e posibilă”. E drept, el e convins, sau vrea să pară a fi convins, că nu-i posibilă pentru nici unul din beligeranți, dar prin aceasta chiar afirmă că nu e posibil nici pentru germani, de care, vai, suntem legați și noi, – singura victorie care-l interesează pe doctorul Ilie Rădulescu, care ne-ar interesa și pe noi, dacă nu ne-am emancipa la vreme de lanțurile pe care singuri ni le-am ferecat. Sau poate directorul *Poruncii Vremii* s-a gândit la victoria anglo-saxonilor, a aliaților, și de aceea se teme că, după încheierea păcii, chestia evreiască ar putea să rămână nerezolvată; nerezolvată, după cum înțelege el și au înțeles și practicat naziștii, „Seseurile” și „Seaurile” lui Hitler?

În tot cazul, mai de multă vreme, băgăm de seama noi, cititorii, prin îndatorirea profesională a *Poruncii Vremii*, că dl. Prundeni se distanțează net și categoric de patronul său tocmai în chestia care stă atât de mult acestuia la inimă, și, mai ales, la... pungă, tocmai în chestia evreiască. Dl. Prundeni, care are talent și cultură, se ferește să se spurce, să se încurce, să devie complicele doctorului Rădulescu. Pe cât am înțeles, d-sa are studii teologice, de unde și acest instinct sigur care-l izbăvește de ce-i rău și acel dar de profeție care-l face acum să prevadă [ilizibil] azi, momentul când scrie, subită și grozavă ca o pedeapsă a lui Dumnezeu, și să se mângâie cu ideea că totuși ar putea să fie bine, deoarece „mijloacele morale n-au

jucat nici un rol în desfășurarea istoriei“. Aceasta o știe din practica proprie patronul său și deoarece i-a venit atât de bine în trecut, de ce nu i-ar veni, crede el, probabil, și acum? Mai ales că, cum spune dl. Prundeni, pentru a înlătura „mijloacele morale din desfășurarea istoriei, omenirea are, de la Machiaveli încoace, la dispoziție numărul din [ilizibil] căruia poate învăța totdeauna ceva“. Așa da. Aici am ajuns unde trebuie, acolo unde mahalagiul nostru care face politică, sau politicianul nostru care este mahalagiu, e în apele lui, proclamând șiretlicurile sale drept machiavelicuri și atribuindu-le celui mai ascuțit observator al vremii sale, al politicienilor vremii sale, nu pentru a recomanda posterității metodele lor, ci poate pentru a le fixa ca pe un [ilizibil] prevenitor. Și desigur că nu-i poate trece prin cap doctorului Rădulescu, și poate nici chiar d-lui Prundeni, că vremurile s-au schimbat și că ce s-a putut și potrivit la 1400 și chiar la 1918, 1920 și 1933, cu greu ar mai fi posibil astăzi, după actualul război care întrece în proporții jertfe de vieți, bunuri materiale, tot ce istoria a cunoscut vreodată.

Dar să revenim la istoricul doctorului Rădulescu. D-sa crede deci că „ar fi o mare greșeală și o impietate față de victoria noastră și de destinul continentului – (curios ce mult preocupă și pe naziști destinul Europei, de când încep să întrevadă destinul lor) – să socotim că putem amâna pentru după pace rezolvarea problemei evreiești“. Căci „umilințele lucide, războiul și ultimele evenimente politice legate de el, n-au putut să depășească acuitatea și actualitatea problemei evreiești, care constituie izvorul tuturor nenorocirilor în care ne zbatem.“

Și doctorul Rădulescu precizează: „Cum am mai spus-o și altă dată, iudaismul este o problemă esențială a războiului însuși și, dacă vrem să ieșim biruitori din conflagrația care incendiază lumea, avem datoria să paralizăm *imediat și total* influența nefastă a evreimii“.

Iată deci pregătită și explicația înfrângerii eventuale a Axei. Dacă încă înainte de a se ajunge la încheierea păcii, Axa nu ar paraliza „*imediat și total*“ influența nefastă a evreimii, atunci nu ar putea ieși niciodată victorioasă din „conflagrația care incendiază“ lumea. Prin urmare, nu fiindcă cu gogorița jidovească, nu fiindcă cu parola antisemită au atras țări ca România, popoare ca cel german în război, nu fiindcă dictatorii, urmând legi fatale ale regimurilor lor, au trebuit să provoace „conflagrația care incendiază lumea“, ci fiindcă au existat și există evrei, cele mai nobile popoare ale Europei au trebuit să pucească la distrugerea a milioane de vieți, a bunurilor materiale, ridicate în timp de veacuri, să intre în, vorba directorului *Poruncii*, în conflagrația care incendiază lumea sau, cum s-ar zice, arderea care arde.

Dar doctorul Rădulescu nu afirmă fără documente. El precizează și motivează. Iată cum: „Cine vrea să-și dea seama de răul pe care ni-l provocăm singuri, atunci când întârziem cu rezolvarea *definitivă* a problemei evreiești, să mediteze la declarațiile făcute nu de mult de către Haim Weitzman *într-unul* din congresele mondiale jidovești. Weitzman a spus *limpede*: «Serviciile prestate de frații noștri din Europa cauzei aliaților și bolșevicilor sunt imense. Oamenii noștri reprezintă

calul troian al națiunilor aliate în cetatea naziștilor europeni. Datorită coreligionarilor noștri dușmanii Axei sunt la curent cu tot ce se petrece pe continent și pot desfășura în Europa o acțiune gigantică pentru demoralizarea și prăbușirea adversarului»“.

După care doctorul se găsește de perfect acord cu conducătorul sioniștilor și, vădit satisfăcut, exclamă: „Și Weitzman are perfectă dreptate: jidovii subminează azi Europa“... Cum s-ar spune, Weitzman nu este un apărător al evreilor, ci un aliat al antisemiților, deoarece vorbește ca și când ar fi în slujba lui Hitler, cum s-ar zice un fel de furnizor de argumente și de pretexte al acestuia și al Curții sale, pentru ca astfel să poată justifica procedurile barbare și criminale, în sensul strict al cuvântului, pe care le aplică evreilor care încap în raza puterii sale și pe care îi ucide, îi înjunghie, îi arde, îi gazează, după ce îi scoate din casele lor, desface familiile lor, îi despoaie, îi umilește. Dr. Weitzman nu e trădător, tocmai după teoriile antisemite, naziste, nu poate fi trădător pentru că solidaritatea jidanilor este atât de strânsă și de mare, încât toate conspirațiile lor rămân secrete și nedovedite și numai Hitler, cu faimosul său acolit Rosenberg, cel cu mitul secolului al nouăsprezecelea și, cam la coadă, doctorul Ilie Rădulescu, știu despre ele, ba le cunosc chiar în toate amănuntele... Dacă însă Weitzman nu e, și nu poate fi trădător, nici chiar pentru antisemiți, pentru naziști și dacă totuși ar fi vorbit cum pretinde doctorul Rădulescu că a vorbit, atunci trebuie să fie prost. Or, nici chiar cei mai teribili, cei mai fanatici antisemiți nu și-au îngăduit să afirme până acum că evreii sunt proști, cu atât mai puțin se poate presupune că și-au ales și și-ar păstra

un prost la conducere. Dimpotrivă, antisemiții încarcă pe evrei cu toate defectele imaginabile și neimaginabile; numai un lucru le acordă, le insinuează, le reproșează, anume că sunt prea șireți, prea isteți, prea deștepți, inteligenți, de o inteligență diabolică, chiar așa, că, în orice împrejurări, înșală pe bieții goi, eterne victime ale victimelor arse pe ruguri și gazate în vagoane ermetic închise, care astfel devin adevărate care funebre.

Vorbind, deci, serios, trebuie însă constatat că, în lumina unei judecăți limpezi, citatul doctorului Rădulescu dintr-un pretins discurs al lui Weitzman se demască numaidecât ca un fals nerușinat. Weitzman nu a putut spune ce i se atribuie, fiindcă numai cei mai înverșunați pot crede povestea cu calul troian și cu acțiunea gigantică pentru demoralizarea și prăbușirea Axei, și numai ei pot iscodi asemenea acuzații absurde. Și nici chiar ei nu pot crede în aceste iscodiri diabolice. Căci ei, mai mult decât oricine, știu că evreii sunt slabi, atât de slabi încât, în fața unei lumi îngrozite, indignate, dar rezumându-se la proteste pasive, încât nu numai o mare putere ca Germania și sprijinindu-se pe ea, chiar și puteri mai mici ca ea, de exemplu Croația, Slovacia, Ungaria și România, au crezut să poată dezlănțui, fără teamă de Dumnezeu și oameni, acele persecuții împotriva evreilor, care vor rămâne o pată de neșters în istoria vremii noastre. Cenzura aspră și frica justificată a evreilor n-au putut face ca ecoul acestor grozăvii, al vaietelor celor despuiați, maltratați, scoși din casele lor, trimiși pe meleaguri străine, în Galiția, în Transnistria și acolo măcelăriți, în sensul propriu al cuvântului, sau lăsați să moară de foame, de mizerie,

Ich erwiderte: „Das ist Verrat an gegebenen Wort“.

Guariglia: „Ich protestiere gegen das Wort «Verrat»“.

Ich: „Ich klage nicht das italienische Volk an, sondern diejenigen, die seine Ehre verraten haben, und ich sage Ihnen, dass dieser Verrat als schwere Last in der Geschichte Italiens liegen wird. Der König hat mir heute noch gesagt, dass Italien dem gegebenen Worte treu den Kampf an der Seite Deutschlands fortsetze. Marschall Badoglio hat mir dasselbe versichert. Es steht jetzt fest, was das Wort des Königs und seines Marschall wert ist.“

Anschliessend verliess ich ohne Gruss das Aussenministerium“.

*Sicherheits des Vatikans
Von unserer Berliner Schriftleitung
Berlin, 11 September.*

Zu der durch die besetzung Roms für den Vatikan entstandenen Lage liegen über die allgemeine deutsche Mitteilung, die deutsche Wehrmacht werde den Schutz der Vatikanstadt übernehmen, keine weiteren Mitteilungen vor. Auch

*Siguranța Vaticanului
De la redacția noastră din Berlin*

În legătură cu situația creată Vaticanului prin ocuparea Romei, nu există din surse germane, în afară de informațiile de ordin general, alte știri cum că armata germană va prelua apărarea cetății Vaticanului. Nici Vaticanul n-a luat poziție față de situația nou creată. Nu există nici un fel de semnale dacă drepturile conferite cetății Vaticanului, prin acordul de la Lateran, vor suferi o schimbare. În consecință, la Berlin nu există nici un dubiu asupra faptului că diplomații englezi și

der Vatikan hat zu den neuen Situation keinerlei Stellung genommen. Es liegen keinerlei Merkmale dafür vor, dass die Rechte der Vatikanstadt auf Grund des vatikanisch-faschistischen Lateranvertrages infolge der neuen Lage eine Änderung erfähre. Infolgedessen wird in Berlin kein Zweifel darüber gelassen, dass beim Vatikan akkreditierten englischen und amerikanischen Diplomaten wohl kaum mehr Gelegenheit gegeben würde, mit italienischen Offizieren und Beamten zu frühstücken und spazieren zu gehen. Es wird nicht im geringsten daran gedacht, die Sicherheit des Heiligen Vaters und des im Lateranvertrag geschaffenen souveränen Vatikanstaates von irgend jemand antasten zu lassen.

14 septembrie. De două zile propaganda germană amețește lumea cu telegrame privitoare la eliberarea Ducei. După ce germanii au ocupat ce au putut ocupa din Italia, după ce o parte din armata italiană a fost dezarmată – și s-a lăsat dezarmată de ei – a venit vestea că SS-ul, printr-o lovitură care are mai mult caracter polițienesc decât militar, a reușit să-l elibereze pe Duce. E foarte greu să-ți faci o părere clară asupra celor ce s-au petrecut în ultimele zile în Italia, asupra situației de acolo în momentul de față, fiindcă deocamdată nu avem știri decât din sursa germană, iar ele sunt atât de tendențioase, atât de vădit menite să influențeze într-un anume sens și

americani acreditați la Vatican nu vor avea posibilitatea să ia micul dejun și să iasă la plimbare cu ofițeri și funcționari italieni. Nu există nici o intenție de a tolera să se aducă vreoaingere siguranței Sfântului Părinte sau suveranității cetății Vaticanului și tratatului de la Lateran de către oricine ar încerca s-o facă.

să remonteze opinia publică din Germania, cât și pe cea din țările aliate, încât te simți îndemnat, nu numai să nu dai crezare știrilor tuturor interpretărilor, dar chiar să presupui că întreg conținutul celor ce afirmă nu e adevărat. Întrucât însă, se poate deduce ceva din tot zgomotul propagandei naziste, ceva care să aibă oarecare temei, oarecare șansă de a fi adevărat, – iată ce ar fi de notat în stadiul de azi al lucrurilor. Nici regele, nici Badoglio, nici fasciștii, nici germanii, nici aliații nu au știut să exploateze împrejurările.

Regele și Badoglio au tratat armistițiul, capitularea, au demis pe Mussolini, dar n-au avut curajul de a introduce, concomitent, un regim democratic. Au continuat, cum am mai spus, metodele lui Mussolini, fără Mussolini. N-au știut nici să prepare opinia publică pentru capitulare, nici să prepare poliția și armata pentru rolul ce trebuia să aibă la aflarea știrii că armistițiul și capitularea s-au semnat. Astfel au pierdut beneficiul avantajului ce le putea asigura faptul că au înlăturat regimul fascist. Continuând cu cenzura, neintroducând un regim liberal complet, nechemând pe dată la cârmă frunțași ai stângii, care ar fi inspirat încredere maselor dezgustate de dictatură și dornice de libertate, au menținut vechea poliție, au menținut miliția fascistă, au vroit s-o înglobeze armatei care, parte cel puțin, se dizolvase din primul moment și au creat astfel o situație hibridă, neclară, care nu permitea nici o hotărâre clară, nici o atitudine definitivă. Așa cum se prezenta situația după demiterea regimului fascist, s-a putut vedea clar că opinia publică era încântată că a scăpat de el; în

același timp, însă, era îndreptățită a avea îndoială, căci, politicește, lovitura n-a fost pregătită. Sinceritatea democratică, liberală a autorilor loviturii era mai mult decât suspectă. Lovitura însăși nu apărea ca având tendința de a salva Italia și poporul italian, ci mai curând de a salva Coroana, pe rege. Taina în care s-a pregătit și executat demiterea lui Mussolini a permis ca operația să se facă fără dureri, dar completa insensibilitate a fascismului, totala lipsă de reacțiune ce s-a putut constata din partea lui se explică, desigur, prin faptul că războiul decurgea în mod cu totul contrar făgăduielilor și așteptărilor sale, dizolvase organizația sa, surpase popularitatea șefului său și trezise la realitate masa partizanilor, care admirase și-l urmărise orbește pe acesta, dar este totuși surprinzătoare la o grupare de oameni, care, dacă nu prin ideile lor, dar prin păcatele lor erau solidari și au învățat, timp de douăzeci de ani, să se mențină prin teroare și să-și asigure efectele puterii chiar când nu mai aveau, de fapt, decât aparențele ei. Intrigi și nemulțumiri interne, invidii și gelozii ce trezeau îmbogățirea unora, atotputernicia și abuzurile altora goliseră dinăuntru vigoarea partidului, dar ca el să cadă fără a schița măcar o rezistență, ca Mussolini să poată fi arestat ca un simplu socialist, democrat sau liberal în vremea atotputerniciei ducale, aceasta dovedește cel puțin că el ajunsese la capătul puterilor sale, că el însuși sau socotise partida sa pierdută sau poate era sigur de lașitatea adversarilor săi, încât nu-i crezuse capabili de o acțiune violentă contra lui. În tot cazul, el nu luase nici o măsură pentru cazul că, fie

și prin imposibil, o asemenea acțiune ar fi fost întreprinsă. Mai puțin, însă, a visat, probabil, că principalii săi colaboratori și chiar propriul său ginere, contele Ciano, pe care-l făcuse din nimic o mărimă, se vor uni cu adversarii lui contra sa și a regimului lor, contra lor înșiși. Dar nici actul acestor rude, amici, tovarăși, partizani și profitori ai regimului său, nici completa pasivitate și supunere a lui Mussolini nu s-ar putea explica decât prin faptul că toți aveau conștiința că Italia e bătută, înfrântă, definitiv, fără leac și că Germania și naziștii se găseau în fața aceleiași prăbușiri. La Mussolini pare a fi intervenit și acel sfârșit sufletesc fatal, pe care îl cunoaștem aproape la toți dictatorii, cezarii prin drept de naștere sau prin parvenire. El pare a nu mai fi fost în deplinătatea facultăților sale mintale. Cel puțin așa pare a rezulta din unele indiscreții ale presei italiene, între care și un organ serios precum *Corriere della Sera*, din zilele de 10 și 11 august 1943. Nu Ducele ar fi fost complet nebun, dar anumite acțiuni și gesturi ale sale denotau că nu mai știe să se stăpânească, arătau că a pierdut simțul de discernământ între ceea ce se cuvine și ce nu situației sale, că sub beția atotputerniciei sale, credea că poate sfida regulile bunei cuviințe, ale moralei. Astfel, presa italiană a relatat despre scandalurile sexuale ale lui Mussolini, care s-ar fi petrecut fără perdea, în mijlocul celor mai tragice momente ale războiului, când soldații cădeau cu miile, orașele erau bombardate, Abisinia și Libia erau pierdute și teritoriul țării însuși era invadat de inamic. Mai de mult se știa că Ducele era foarte [ilizibil] că nu era nici soț, nici tată model, că avea

prietene la mahala și favorite în centru. Începând cu prietenia cu doamna Scarpatti, prima lui biografă, care pretexta că, fără temei, a fost suspectată, aventurile lui amoroase, durabile și simple pasade, printre care și cea cu artista de cinema Allida Vali, au avut un ecou până la noi, formau subiectul cronicii scandaloase, nu numai a Romei, ci a Italiei întregi. Ultima însă, angajată în cele mai grele momente ale războiului, ar fi revoltat întreaga națiune. Pe o plajă, într-o baie a Romei, în această privință presa italiană nu este precisă, Ducele a făcut cunoștința cu Carletta Pelacci (Petacci), o fată foarte frumoasă, dintr-o modestă familie burgheză, și s-ar fi încurcat cu ea. Era amorezat peste urechi și nu mai putea să stea o zi, alții zic un ceas, fără dânsa. Îi cumpără o vilă somptuoasă, carabinierii o păzeau, o conduceau fără jenă în magazinele unde ei îi plăcea, și el îi plătea târguielile. În curând, familia se adună în jurul ei. Un părinte [ilizibil] un frate doctor, care se făcu furnizor de automobile, și mai presus de toate, o soră: Miriam, care ar fi găsit și ea grație în ochii Ducelui și ar fi împărțit și ea patul ducal. Nici Carletta, nici Miriam, nici neamurile lor nu făceau o taină din amiciția lor cu Ducele, nici din trecerea ce aveau pe lângă dânsul. Și bineînțeles că profitau fără margine de această trecere. Aceasta era ultima întâmplare care arăta că, la Curtea dictatorului, care spunea și el că *L'état c'est moi*¹ se instaurase o gospodărie de metrese exact ca la cea a lui Louis Quatorze, cu unica deosebire că acesta era suveran legitim al Franței. Bourbon veritabil, într-o vreme când continentul nu

¹ Statul sunt eu (în fr., în original).

cunoștea alt regim decât cel al regilor absoluți, când poporul, *gens taillables et convénables*¹, nu avea nimic de zis și considera încă tot ce făcea regele ca îngăduit și sustras criticii. În Roma, care a fost capitala Italiei democratice și constituționale a unui popor care a cunoscut și libertatea criticii și dreptul poporului de a-și judeca conducătorii, în Roma deprimată de războiul pe care nu l-a vroit, de alianța cu Germania, pe care n-a voit-o, de consecințele, și înfrângerile acestui război. (Carletta Petacci a fost repede cunoscută sub porecla Madame de Maintenon și familia și casa ei arătând calea pe care se poate ajunge la câștigurile de cauze și bani liciți, și mai ales, neliciți.) Și ce mai rămăsese din respectul pentru [ilizibil] se îneca în mocirla scandaloasei imoralități pe care Ducele o afișa fără jenă, imoralitate care arăta că el, căruia îi plăcea chiar să pozeze, a pierdut orice continență. La Curtea Franței a durat mai mult catastrofa, care a urmat fatal gospodăririi de metrese care se continuase sub toți regii, cu puține, foarte puține excepții, printre care și Ludovic XVI, care, printr-una din acele tragice curiozități ale istoriei, avea să plătească cu capul păcatele tuturor predecesorilor săi. Destul Ducele a plătit personal și repede, faptul că atotputernic ca un rege al Franței, el putea imita și viața lui privată, dintr-o altă vreme, cu alte legi politice și cu alte concepții față de cei atotputernici.

Am văzut și noi pe regele Carol II căzând în condiții identice. Au fost mulți care au crezut că viața privată a regelui nu privește pe nimeni, că atâta vreme cât nu-și ridică pe „jidoavca“, cum a numit-o

¹ Inși supuși la biruri și corvezi (în fr., în original).

vorbind cu mine un om atât de cumpănit la vorbă și atât de puțin moralist ca I.G. Duca, la rangul de soție legitimă, de regină, nu privește pe nimeni. Dl. Maniu nu a fost printre aceștia. El a făcut din certitudinea concubinajului regal un punct al programului său politic, s-a așezat astfel singur departe de putere, departe de posibilitatea de a influența în sens bun politica țării, de a putea reține pe rege de la cele mai mari greșeli ce a comis, de a înlesni constituirea acelei clii de curtezani, care jucau pe rege în folosul lor, al intereselor lor, tolerându-i slăbiciunile sexuale, încurajându-le chiar. Căci nu mulți știu, dar e adevărat că, la început, regele nu a avut intenția să-și aducă prietena, ci vroise chiar să se împace cu nevastă-sa. Dar aceasta a refuzat, pe de o parte, iar pe de alta, clica lingușitorilor și profitorilor l-au făcut să înțeleagă și l-au determinat să creeze un *fait accompli*¹ și s-o aducă pe Lupeasca în țară, căci nimeni nu va crâcni. Așa a și fost, până când lingușitorii și profitorii nu l-au montat pe Suveran să guverneze după pilda dictatorilor. Urmarea se cunoaște și nu se poate nega că legătura lui Carol II cu Lupeasca a fost una din cauzele, dacă nu chiar cauza, cum susțin unii, tristei prăbușiri a tânărului rege. Și, totuși, credința pe care a păstrat-o femeii alese, până la urmă, are o trăsătură simpatică la acest om, care în toate celelalte a fost nestatornic.

Dar, în fine, la Carol II ca și la Mussolini s-a dovedit că, în situații atât de înalte în Stat, se impune acea decență în raporturile private, intime ale vieții care, chiar dacă ar fi oprită, e mai lesne acceptată, în conformitate cu constatarea lui Voltaire că ipocrizia

¹ Fapt îndeplinit (în fr., în original).

e un omagiu adus virtuții, așa că, dacă e de ales între sinceritate cinică și imoralitate ipocrită, tot aceasta din urmă e preferabilă. În tot cazul cei așezați în vârful piramidelor sociale trebuie să știe că faimosul *quod licet jovis*¹ are uneori aplicare și pe dos, că anume ce este îngăduit comunului muritor, nu le e îngăduit lor. Pe lângă marile avantaje de care se bucură, ei trebuie să accepte și acest dezavantaj, că anume lucruri îngăduite lui nea Stan și nea Bran, nu le sunt îngăduite lor.

Așa, toate au concurat pentru a înlătura fascismul și pe Duce fără surle și fanfare, discret, după o convorbire fără martori între rege și el. Cât despre germani, ei pretind acum că au înțeles situația și au luat toate măsurile pentru a preîntâmpina consecințele ei. Desfășurarea evenimentelor arată că până când n-au aflat de semnarea armistițiului, deci de capitulare, au stat într-o așteptare compusă dintr-un amestec de speranțe. Toate descrierile aventuroase ale acțiunii de eliberare a lui Mussolini, care devin tot mai ridicole, asemenea romanelor și filmelor cu detectivi de cea mai ordinară și ridicolă speță, nu pot șterge sau acoperi faptul că, până n-au văzut că regele și Badoglio au încheiat acordul cu anglo-americanii, naziștii au păstrat o tăcere mai mult decât semnificativă. Nici un cuvânt de protestare, nici o încercare de a-l salva pe Mussolini. Nădejdea că poate, totuși, regele și Badoglio vor rămâne alături de dâșii, că nu-i vor pune în fața situației de a trebui să mărturisească faptul că unica mare putere europeană aliată cu dâșii i-a abandonat, ceea ce înseamnă că îi socotesc băuți, i-a împiedicat să accentueze măcar o

¹ Ce e permis lui Jupiter (în latină, în original).

nemulțumire. Naziștii erau, deci, gata să îl abandoneze pe Mussolini, cu condiția ca regele și Badoglio să nu-i abandoneze pe ei. În momentul când au aflat că inevitabilul acum era realitatea, trădarea, cum zic ei, s-a consumat, au descoperit fidelitatea lor pentru Duce și l-au „liberat“ pentru a face din el instrumentul lor, coada de topor împotriva însuși a poporului italian. Dar până în acest moment era gata să-l abandoneze pe Duce soartei sale. Cum se poate citi în *Timpul*, cu data de 16 septembrie 1943, la rubrica „Mersul războiului“, doctorul Schmidt, șeful presei Ministerului de Externe din Berlin, a spus el însuși, ca exponent al acestui minister, că „din moment ce mareșalul Badoglio, din propria sa inițiativă, s-a legat să continue războiul alături de Reich, guvernul *«nu a avut nici un motiv să nu încerce o colaborare cu guvernul său, pe teren politic»*“. Bănuitori au fost guvernanții naziști îndată după întâlnirea d-lui von Papen cu noul ministru de Externe Guariglia, dar „încercările de colaborare cu Italia“ au fost continuate, căci „câtva timp s-a crezut la Berlin că regele Italiei și mareșalul Badoglio sunt într-adevăr patrioți“. Și dacă într-adevăr „patrioții dădeau Italia pe mâna germanilor, soarta Ducelui le-ar fi rămas indiferentă“. *Dar în curând și-au dat seama* – a continuat textul doctorului Schmidt – „*ne-am dat seama că am comis o greșeală*“. Încă de la început, guvernul german a primit informația că regele și mareșalul Badoglio primesc agenți străini și că au trimis delegați în țări neutre pentru a negocia cu englezii“. Și șeful presei Ministerului de Externe a Reichului a continuat, tot după darea de seamă a *Timpului*, astfel:

În afară de aceasta, guvernul german a intrat în posesiunea unor planuri conținând condițiunile armistițiului și schimbul de vederi între Rege și d-nii Churchill și Roosevelt.

De asemenea guvernul german a fost informat despre o convorbire telefonică ce a avut loc între un agent al președintelui Roosevelt și un reprezentant al regelui Italiei. Chiar ceva mai mult, mareșalul Badoglio s-a străduit să obțină de la germani concesiuni în domeniul economic și militar cu scopul de a implica cât mai mult Germania în catastrofa armistițiului italian.

Dr. Schmidt a citat apoi pe generalul Rootta, șeful Statului Major italian, care, în cursul unei conferințe militare, a spus reprezentantului german că forțele italiene se simt onorate să apere patria lor în punctele cele mai primejdioase. Dar în curând guvernul german și-a dat seama că „punctele primejdioase” au fost ocupate de trupe italiene care aveau ordinul secret de a nu se opune debarcării trupelor aliate.

În ziua de 3 septembrie, guvernul Badoglio a încercat să convingă guvernul german să accepte transportul trupelor germane în anumite puncte din Italia, unde nu ar fi putut să joace nici un rol în cazul unei debarcări. La 5 septembrie, dând asigurări că Italia va continua războiul, guvernul Badoglio a cerut Germaniei să trimită cartofi pentru trupele italiene din Italia, precum și aprovizionării cu petrol pentru piața italiană.

La 8 septembrie, capitularea era un fapt împlinit! – a încheiat d-rul Schmidt.

Numai după ce a avut siguranța faptului împlinit, nazismul german a putut proceda hotărât și repede și a găsit să-l elibereze pe „bunul“ amic Mussolini, pentru a încerca prin el regalvanizarea alianței cu Italia fascistă. Dar nici aici procedarea lui nu a fost clară și categorică. Se pare că a trebuit să constate că Mussolini ezita și că nu avea de partea lui decât plevușca fascistă. Și cum ar putea fi altfel când, deodată, Germania anunță că a recunoscut coasta Dalmată în posesia Italiei ca o nedreptate, deoarece a recunoscut-o ca trebuind să aparțină Croației, care a și ocupat-o de fapt? Ar putea Mussolini recunoaște această stare de fapt? Și după izbucnirile de entuziasm care au salutat demiterea lui, mai există măcar o umbră de îndoială despre expresia poporului italian? Abstracție făcând de situația cu adevărat tragică în care se află Italia, – se mai poate spune că ea e acolo unde e Mussolini? Se poate măcar spune că e acolo unde e Savoia? Nu, poporul italian e pe pământul său milenar și nu mai este altă ieșire pentru Italia decât să se alăture de partea puterilor care sunt democratice și vor democrația și pe stindardele cărora e scrisă libertatea.

Dar aliații s-au comportat mai bine decât regele Italiei, Badoglio, Germania, Hitler și naziștii? Suntem ținuți în cel mai deplin întuneric în ce privește procedarea lor în dramaticele împrejurări ce s-au desăvârșit între 25 iulie, când Mussolini a fost demis, și 8 septembrie, când capitularea a fost acceptată și armistițiul semnat. Nu avem la îndemână decât informațiile ce ne dă propaganda germană. Chiar și cei care ascultă la radio n-au aflat, din sursă aliată, mai nimic.

Dacă-i vorba de conjecturi, trebuie presupus că aliații au fost foarte lenți în hotărârile lor, deci Churchill a rămas în America pentru ca să poată fi mereu în contact cu Roosevelt și să evite pierderile de timp ce ar fi implicat discuțiile telefonice și telegrafice. Încetineala aceasta pare a fi făcută să se piardă un timp prețios, de care germanii au profitat pentru a împănă Italia, sau pozițiile ei mai importante din punct de vedere militar, înainte ca debarcărilor aliaților să se fi dezvoltat în toată amploarea lor. În ce privește concursul militar ce l-ar fi putut avea din partea Italiei, este cuvânt să nu-l apreciem prea sus, să conchidă și ei că nu ar fi putut fi, în nici un caz, apreciabil. Armata italiană a fost complet dizolvată și nimic nu ar mai fi putut-o ridica la rangul unui factor util din punct de vedere militar.

E, bineînțeles, foarte greu de știut exact ce au socotit aliații că vor avea efectiv pe urma capitulării Italiei. Probabil este, și aceasta se poate deduce din condițiile armistițiului, că au așteptat de la ei o mai ușoară ocupație a teritoriului italian, deci o cât mai ușoară creare a unui nou front pe continent. În nici un caz nu e probabil ca ei să fi socotit că marșul în Italia le va fi o simplă promenadă, de asemenea nu se poate ști dacă au considerat că, prin ocuparea Italiei, vor și avea acel al doilea front, pe care l-ar fi cerând Moscova, în condiții care să oblige pe germani a-și epuiza rezervele, ba chiar a retrage trupe de pe frontul rusc. În tot cazul, o țintă este atinsă prin operațiile din Mediterana ale aliaților. Germanii sunt obligați să păstreze rezervele în Franța, Germania, Balcani și să nu le deplaseze în Rusia. De asemenea, numai strategii din cafenele pot vorbi de proverbiala

încetineală în hotărâri a anglo-saxonilor, care nu ar fi grăbit destul debarcările. Nimeni nu poate ști ce a plănuit și plănuiește Eisenhower. Fiecare însă, și profanul cât de cât informat, știe că o debarcare nu este o jucărie, că trebuie pregătită cu multă minuțiozitate și că, chiar după ce debarcarea propriu-zisă a reușit, nu se poate vorbi încă de succes până când nu se efectuează înaintarea în luptă cu adevărat și nu se garantează spațiul în interior necesar operațiunilor, posibilitatea de a debarca mereu întăriri, armament, muniții și... provizii, mai ales provizii, într-o țară epuizată de război, care ea însăși nu oferă decât foarte puțin posibilități de aprovizionare, însăși populația ei având nevoie, poate, să fie hrănită. În tot cazul, nici un Stat Major, care merită acest nume, nu poate pune în calcul numai succesul și victoria. Ce se petrece acum la Salerno, unde trupele aliate debarcate au de rezistat unei grele presiuni germane, nu poate fi motiv de descurajare. Eisenhower o fi știind ce face și chiar dacă ar trebui să îmbarce trupele sale după grele pierderi, aceasta nu ar însemna că a pierdut partida. Nenumărate selecțiuni îi stau la dispoziție pentru a repara această *Schlappe*¹, cum au numit-o germanii odată în celălalt război mondial, un asemenea insucces. La noi, strategii din cafenea, favorabili alianței *Himmellochjauchzend*² când aud de o victorie, sunt *zum Todebetrübt*³ când aud de vreun succes – și strategii Axei, care simt că au nevoie să-și facă curaj tot așa – dar războiul e un lucru prea grav pentru ca să fie condus și judecat

¹ Înfrângere (în germană, în original).

² Jubilează (în germană, în original).

³ Foarte mâhnită (în germană, în original).

după starea nervoasă a celor care abia știu să găsească pe hartă numele localităților unde se dau bătăliile. Înțeleg graba mulțimii, a tuturor ca să vadă războiul terminat odată. Dar mai mult ca în alte domenii, în cel al războiului se poate spune că graba strică treaba. Iar în războiul actual toate condițiunile necesare pentru a nu se grăbi sunt de partea aliaților. Ei au timp, căci timpul lucrează în favoarea lor. De mult s-a spus că anglo-saxonii, britanicii în special, gândesc în secole și continente. Aceasta explică multe din gândirea, din modul lor de a acționa, din toată firea lor, pe care noi, continentalii construiți între limitele înguste ale unor țări mici, ale celui mai mic dintre continente, nu le putem înțelege. Ultima bătălie, cea pe care Marea Britanie a câștigat-o întotdeauna, nu s-a dat încă. Dar ziua ei va veni, nu atât de repede cât ar dori omenirea sătulă de război, dar poate mai repede, mult mai repede decât cred scepticii care, văzând mereu negru, sunt în avantaj față de optimiștii care văd mereu în roz, mereu, adică de câte ori aud de un necaz, care poate fi trecător, câtă vreme nu [ilizibil] succesul, succesul decisiv.

Din totalul calculelor greșite ai tuturor factorilor interesați care au acționat în ultimele luni în și asupra Italiei, a rezultat o situație tulbure, o incertitudine dureroasă, în primul rând pentru Italia. Aceasta suferă, mai ales, pe urma jumătăților de măsură ce s-au luat la înlăturarea lui Mussolini. Regele și Badoglio au fugit. Fasciștii, cel puțin unii dintre ei, sub protecția armelor germane au ridicat capul. Un val de persecuții se ridică iar contra bieților liberali, care au luat în serios lovitura celor

care au vroit să scape de Mussolini, crezând că-i vor putea lua locul ca dictatori cu fraza democratică în gură și metoda tiraniei în fapt. Dar încă o dată, nu dispunem decât de informațiile propagandei germane și rămâne să cercetăm ce se ascunde real și adevărat sub ele. E curios că ziarele noastre nu dau nici măcar toate știrile propagandei germane. Astfel, în presa noastră nu a apărut, până când scriu, următorul apel, pe care Comandantul german din Italia l-a adresat trupelor italiene la 13 septembrie și pe care *Bukarester Tageblatt* îl reproduce în numărul său apărut la 14 a acestei luni:

Italiani! După un război care a durat trei ani și în care Italia și Germania au luptat umăr la umăr, guvernul nostru a trădat în mod rușinos pe aliatul nostru. Pe când camarazii noștri luptau cu bravură și frații noștri vărsau sângele lor în Sicilia și Calabria, guvernul se afla în tratative cu dușmanul. Acest act de trădare și-a găsit încoronarea în faptul că acest guvern a chemat pe dușman în țară. Acest dușman nu se va opri în fața bunurilor noastre celor mai sfinte. Camarazi! E clar ce cale trebuie să luați. Nu mai aveți nici o obligație față de superiorii voștri, nici față de guvernul trădător, nici față de jurământul ce ați prestat acestui guvern trădător. Camarazi! Onoarea voastră vă poruncește să vă alăturați nouă. Treceți de partea trupelor germane. Sub comanda germană, veți primi cele mai bune arme ale lumii și veți continua să apărați țara voastră contra dușmanului nemilos și să luptați pentru frumoasa și libera noastră Italie. Veți fi bine înarmați și bine plătiți. Pentru toți italienii nu există decât un singur cuvânt de ordine: „La o parte trădătorii! Veniți la camarazii voștri germani!“.

Din acest cinic document, nu se știe ce să relevi mai mult: inconștiența, lipsa de rușine sau

minciuna! Câte păcate au avut regele și Badoglio, atâta e clar, că, demițând pe Mussolini și punând capăt războiului prin despărțirea de germani, au procedat în conformitate cu cele mai profunde sentimente și cele mai intime dorințe ale poporului italian. Propaganda germană și însuși Hitler au afirmat, pentru a sprijini declarația lor, că defectiunea Italiei nu are nici o importanță, că de mult încă soldații italieni nu mai luptau așa ca în Sicilia, singuri germanii s-au opus inamicului –, acum proclamă că regele a tratat capitularea pe când soldații italieni sângerau pe toate câmpiile de bătaie. Germanii dezleagă pe soldații italieni de orice obligație. Guvernul Badoglio i-ar fi trădat pe ei, pe aliatul german, și-i cheamă să continue lupta alături de dâșii. În ce scop? Pentru frumoasa și libera Italie! Aceasta o spun cei care vin să aducă, pe vârful baionetelor, steagul fascismului abia doborât și să sugrume din nou libertatea abia mijindă. O spun cei care se gătesc să transforme în câmp de război acea Italie, aceleași orașe de monumente istorice a căror bombardare de către aliați, dușmani, nu aliați ai Italiei, care prin glasul reprezentanților lor autorizați au declarat, pentru o dată, în concordanță cu adevărata voință a poporului italian, că ea nu mai poate lupta, că vrea, sângerând din sute și mii de răni, pace. Orice democrat putea și poate spune că regele și Badoglio nu sunt reprezentanții poporului italian, pe care l-au dat altă dată și l-au lăsat până la urmă pradă lui Mussolini și sectarilor săi fasciști. Germania practică teza că un Hitler reprezintă tot poporul german, un Mussolini a reprezentat tot poporul italian. Or, plecând fără a opune rezistență, ba unii

dând concursul pentru această plecare, Mussolini, fasciștii au recunoscut ei înșiși autoritatea regelui și, deci, autoritatea mareșalului Badoglio, numit de rege prim-ministru pe bază constituțională. Naziștii, însă, cu asemenea apeluri arată calea de urmat propriului lor popor german, – căci dacă-i vorba de trădare, ce a fost venirea lor la cârmă, cu concursul lui Hindenburg, care, dacă nu avea scuza senilității, ar fi fost cel mai mare și mizerabil sperjur, decât o trădare a propriului popor german, căruia i s-au răpit toate drepturile și libertatea și care, în acest chip, a fost dus la catastrofa care se precipită tot mai mult și care, după însăși spusa propagandei naziste, le-ar pune în fața marii dileme: a fi sau a nu fi?

Spuneam mai sus că regele a numit pe Badoglio pe bază constituțională. Știri ce au început să picure din Italia îngăduie o oarecare precizare a condițiilor în care s-a petrecut căderea lui Mussolini și a fascismului. Din ele se vede că înlăturarea Duceului a apărut necesară chiar și celor mai intimi tovarăși și colaboratori ai săi. S-ar putea acum spune că un senil a înlăturat pe un maniac, dar că senilul a crezut că poate imita și perpetua pe maniac, ceea ce a dus la un haos în care Italia e amenințată să se năruiască, dacă țările și popoarele ar putea să piară...

16 septembrie. Ziarele apărute azi dimineață publică următoarea telegramă:

Berlin 15 (Rador) – Agenția DNB transmite:

Benito Mussolini a luat din nou în mâini astăzi conducerea supremă a fascismului în Italia. Ducele a promulgat, pe ziua de 15 septembrie, următoarele cinci ordine de zi ale guvernului.

1. – *Ordinul de zi nr. 1 al guvernului „Către camarazii credincioși din toată Italia“. Începând de astăzi, 15 septembrie 1943 iau din nou conducerea supremă a fascismului în Italia.*

Semnat: Mussolini.

2. – *Ordin de zi nr. 2:*

„Numesc pe Alessandro Pavolini secretar provizoriu al partidului național-fascist care, începând de astăzi, se va numi partidul fascist republican.

Semnat: Mussolini“.

3. – *Ordin de zi nr. 3:*

„Ordon ca toate autoritățile militare, politice, administrative și ale instrucțiunii, precum și toate celelalte care au fost scoase din funcțiunile lor de către guvernul capitulării, să-și reia imediat locurile și funcțiunile.

Semnat: Mussolini“.

4. *Ordin de zi nr. 4:*

„Ordon restabilirea imediată a tuturor oficiilor partidului, cu următoarele sarcini:

a) armata germană, care luptă pe pământul italian împotriva adversarului comun, trebuie ajutată camaraderește;

b) poporul trebuie să fie asistat imediat în mod efectiv, din punct de vedere moral și material;

c) trebuie examinată atitudinea pe care au avut-o membrii partidului față de lovitura de stat a capitulării și a dezonoarei și trebuie pedepsiți în chip exemplar lașii și trădătorii.

Semnat: Mussolini“.

5. *Ordin de zi nr. 5:*

„Ordon restabilirea tuturor asociațiilor și

secțiunilor speciale ale milițiilor voluntare pentru siguranța națională.

Semnat: Mussolini“.

Dacă s-a crezut că Mussolini însuși ezită să-și reia locul, telegrama aceasta din sursa cea mai bine informată, din sursă germană, înlătură orice îndoială; Ducele și-a înfipt iar mâinile în șolduri și a reluat conducerea supremă a fascismului în Italia. Mai mult decât atâta, deși dintr-o modestie inexplicabilă nu o spune decât indirect, el se proclamă președinte al Republicii Italiene, căci ce alt sens poate avea schimbarea numelui partidului său în „partidul fascist republican“. Regele a demis pe Duce. Ducele demite pe rege. Și, la urma urmelor, amândoi vor rămâne demisi fără rost și teme și împotriva voinței poporului italian; aliații englezi și americani, eliberând cu jertfe Italia, i-l vor impune și pe Vittorio Emanuele, îi vor impune forma de guvernământ monarhică atât de puțin la modă acum, atât de compromisă în Italia. Deocamdată, însă, regele se poate intitula din mila lui Dumnezeu și voința națională, Mussolini însă „din mila Germaniei și a lui Hitler și contra voinței naționale“. Căci demiterea lui nu numai că n-a trezit nici un protest în Italia, dar a dezlănțuit în masele populare manifestații delirante. De altfel, proclamarea republicii de către Mussolini nu are importanță nici pentru cazul pe care-l crede cu totul neprobabil că complicitii săi germani ar fi învingători... El a mai fost republican și a menținut pe rege cu aprobarea căruia a luat puterea, căci, cum a spus, monarhia nu-i o chestie de principiu, ci una de oportunitate. De altfel, o

republică în frunte cu un dictator este ca democrația nazistă, o caricatură ridicolă. În noua sa ipostază Ducele nu este decât o unealtă în mâna „prietenului său“ Hitler, un trădător calificat, oricât [ilizibil] cei care au semnat armistițiul cu anglo-americanii nu sunt de bronz. Pentru Italia, însă, resurecțiunea lui Mussolini ar fi o catastrofă. Ocupantul german nu va fi el obligat să ia acele măsuri draconice de care are nevoie pentru a-și exercita ocupația în liniște? Le va edita și încă cu furoare. Înainte de a fi demis, el a vroit să-și înăsprească dictatura. Corespondentul din Roma a lui *Tribune de Geneve*, desigur un observator rece și obiectiv, informează ziarul său la 24 august asupra condițiunilor în care Ducele a căzut. Mai întâi se confirmă, ceea ce am știut și noi, că regimul fascist a fost înlăturat cu concursul fruntașilor săi, numiți chiar de Duce în Marele Consiliu fascist. Despre ședința acestuia noi n-am aflat decât că Grandi a propus în ea o moțiune pe care Mussolini nu a acceptat-o și al cărei text, care nu s-a adus și de presa noastră la cunoștință, implică retragerea fascismului de la cârmă. Acestei moțiuni Ducele i-a opus propunerile sale cele mai extremiste, și anume o concentrare a puterilor în mâinile sale, mai mare decât cea de care dispunea de douăzeci de ani și care ar fi făcut din el dictatorul cel mai absolut din lume. Cu o lună înainte de căderea sa, Mussolini dezvăluia oarecum în public intențiile sale, afirmând într-un discurs că se poate bizui în acest scop pe miliția fascistă care ar fi un corp de elită al armatei italiene și din care o divizie cuirasată fusese complet înarmată de formațiile SS naziste. Presa fascistă trădase și ea intențiile acestea a căror realizare era

hotărâtă s-o sprijine. Ea cerea o intervenție energetică a partidului fascist în viața națiunii care, spunea un ziar, e însetată de autoritate. Corespondentul ziarului genevez, enumerând aceste fapte, crede că poate conchide astfel: „Mussolini nu era deloc un om învins când s-a prezentat în fața Marelui Consiliu, ca un îmblânzitor în cușca fiarelor. El a avut intenția să arate de ce este capabil și de a-și arăta autoritatea. Cum se explică atunci că punerea în minoritate a propunerii sale a avut urmarea, realmente neașteptată, că el a demisionat ca un ministru oarecare în plin regim parlamentar? Din nefericire corespondentul crede că, din „motive explicabile“ zice el, dar pe care noi nu le înțelegem, motivele acestei neașteptate soluții nu pot fi divulgate. Ceea ce el, însă, crede că poate divulga, privește unele împrejurări pe care, în notele mele anterioare, le-am bănuیت și pe care el le confirmă. Astfel, Ducele și fascismul său au căzut printr-un complot între auguri, a căzut printr-un acord între unii partizani ai săi și Coroană, respectiv Badoglio, ca exponent al ei. Armata ar fi vroیت să-l demită pe Mussolini, fără forme, printr-un fel de *pronunciamento*, în fruntea căruia avea să fie mareșalul Badoglio. Dar după ideea și stăruința lui Grandi, s-a ajuns la un acord între acesta, ca reprezentant al majorității moderate a partidului fascist, de o parte, și regele și Badoglio, ca reprezentant al armatei, de alta. Acordul acesta avea menirea să scape pe rege de Mussolini, dar să mențină pe cât posibil instituțiile fasciste, în special Marele Consiliu și componenții săi. Dacă însă aceasta nu ar fi posibil, atunci Mussolini și guvernul său să fie demisi în formă constituțională. Poporul,

Însă, așa a fost socoteala de acasă, nu trebuia să joace nici un rol în această operație. În schimb, colaboratorii Ducelui au avut partea lor la ea, – dovadă că, în Marele Consiliu, Mussolini a rămas în minoritate, 19 voturi din 24 fiind pentru propunerea lui Grandi, între cele 19 voturi fiind și cel al unui al doilea Brutus, al lui Ciano. Numai că Marc Antonio care să ia apărarea executantului Duce a lipsit, iar poporul, fără de care s-a luat o hotărâre gravă în consecință, cum se vede acum pentru dânsul, pentru Italia, a fost ținut în ignoranță până în ultimul moment. Dar când lovitura a fost dată și nu i s-a mai putut ascunde, a izbucnit nu numai în manifestații de indicibil entuziasm, dar a manifestat tendințe democratice, liberale, socialiste atât de categorice, încât a stricat toate socotelile lui Grandi. Noul guvern al mareșalului Badoglio, pus în fața acestui nou factor politic și pornit cum era pe jumătăți de măsură, s-a grăbit să „restabilească ordinea” pe de o parte prin măsuri foarte severe ca proclamarea stării de asediu, pe de alta prin „concesii formale” – cum spune textul corespondentului lui *Tribune de Genève* – prin „concesiuni formale făcute opiniei publice, ca abolirea instituțiilor fasciste și reabilitarea unora dintre cele antifasciste, în special a celor care nu aveau atingeri cu partidele extreme de stânga! Și același corespondent observă foarte just: „Din toate acestea se vede că masele italienești nu și-au putut manifesta voința. De asemenea nici tineretul care, salutând cu entuziasm căderea Ducelui, a manifestat deferență, dar nicidecum înțelegere pentru bătrânii martiri care au luptat și suferit în lupta lor contra fascismului. Căci o

dictatură de douăzeci de ani lasă urme adânci, poate chiar neșterse. Noul guvern (al lui Badoglio) vroește acum să dea treptat, printr-un fel de reeducare, din nou o conștiință democratică acestui tineret și acestor mase. Fi-va el în stare să suscite interes pentru lumea aceea dinaintea fascismului, care pare atât de depărtată; *sau masele și tineretul vor fi irezistibili atrase de o altă ideologie totalitară, de o altă culoare decât cea precedentă?* “ Probabil nu e greu de pătruns. Fi-va Italia viitoare democratică sau comunistă? „Numai viitorul va putea da răspunsul“ – spune corespondentul.

Între timp, germanii au stricat socotelile tuturor. Mussolini e iar la cârmă din grația lui SS și a lui Hitler, la cârmă într-o Italie ocupată de nemți și de englezi și americani, devenită câmp de război, expusă celor mai mari nenorociri și mizerii, dată pe mâna SS-ului camuflat în miliție fascistă și pe mâna Ducei, care – aceasta-i explicația enigmei că propriii săi colaboratori au crezut necesar să-l demită, cu riscul ca să plece toți – suferă în mod indubitabil de mania grandorii, de megalomanie, cu apucături sadice, suferă de acea nebunie în întunericul căreia s-au prăpădit în cele din urmă toți dictatorii. În altă parte am mai menționat, după ziarul *Bund*, acest aspect al sfârșitului fascismului. Corespondentul lui *Tribune de Genève* arată o altă față a bolii lui Mussolini.

Se pare – scrie el – că dictatorul sexagenar începuse să sufere de o incapacitate caracteristică nu numai de a considera și de a înfrunta insuccese, dar chiar și numai de a le concepe, printr-un fenomen psihologic care ține aproape de patologie. El era în așa

măsură obișnuit să vadă realitatea supunându-se voinței sale de fier, încât, când această realitate refuză s-o facă, el continua să vroiască, fiind absolut incapabil de a adapta voința sa la aceasta și de a lucra în consecință. Poate că vârsta, care nu cruță nici măcar pe dictatori, se făcea simțită prin aceste stranii incapacități de a simți sau poate că schimbările survenite au fost prea repezi și prea profunde pentru ca Ducele să și se fi putut adapta sau poate că încerca numai să facă abstracție de ele, nemaiputând să le schimbe în sensul dorit de dânsul.

Aceasta e o manieră delicată de a spune ceea ce a spus și conservatorul *Bund*, din Berna, întrucâtva oficiosul guvernului federal (zic întrucâtva, fiindcă guvernul federal nu era propriu-zis oficios), spune adică, despre Duce, că nu mai era și deci nu mai este în deplinătatea facultăților sale. Alegerea ar fi între fenomene de senilitate și de demență pur și simplu. Și corespondentul din Roma a lui *Tribune de Genève* adaugă: „Când te gândești că a trecut abia un an de când Mussolini se afla în Egipt așteptând momentul ca să intre triumfător, în fruntea trupelor sale, în orașul Alexandria, trebuie recunoscut că soarta norocului s-a întors atât de repede, încât oricine ar fi putut cu greu s-o urmeze. Persoane care au avut ocazia să-l apropie pe Duce în exercițiul funcțiunilor lor, cu puțin înaintea căderii sale, mi-au povestit că se întâmpla ca el să reacționeze violent la salutul *Vinceremo*, vom învinge, ce i se adresa respectuos și pe care el îl impusese întregii țări la începutul războiului. Lovind cu pumnul în masă, ceea ce pe vizitatorii săi îi făcea să tremure, el urla cu vocea lui de Stentor: „Nu vom învinge, căci noi am și învins!“. Fenomenul acesta de incapacitate de a se adapta la

întoarcerile șansei, de a concepe că nu chiar totul i se supune, îi este supus, ascultă de ordinele sale orbești, că se pot întâmpla evenimente care să nu asculte de ordinele sale, e cunoscut din istorie, mai ales din istoria șefilor români și chiar germani, care îl numesc *Caesarenwahn* (mania, nebunia cezarilor). El este nenorocirea fatală a tuturor dictatorilor, autocraților, despoților, dar mai ales a dictatorilor parveniți, care sunt fatal lipsiți de marea calitate a omului cumpănit, aceea de a primi, de a suporta cu același calm succesele ca și insuccesele, fericite ale soartei, ca și cele triste *die dubklen und die heiteren Lose*¹, cum spune proverbul. Dar oricât de tragică ar fi soarta individului, mai tragice, mai catastrofale sunt urmările ei pentru națiunea care are nenorocirea de a fi dusă de el după bunul său plac, mai ales dacă nu se găsește nimeni să-l înlăture, fie, cum era obiceiul la Roma, cu pumnalul, fie închizându-l în casa de nebuni. Poporul e rareori la curent cu faptul că atotputernicul său stăpân nu e decât un biet nebun și, în jurul Caezarului, a dictatorului nebun sunt totdeauna destui interesați, care își satisfac ambițiunile și interesele lor guvernând înainte în numele lui, dar și după capul lor. Dacă se nimerește să fie cât de cât oameni capabili, cu oarecare scrupule măcar, se poate nimeri ca guvernarea să fie acceptabilă, ca sub acel Claudiu împărat, despre care un roman, bun mi se spune, e acum foarte la modă. Dar au fost și cazuri contrare, care au ruinat state și popoare.

După ce dă preciziunile de mai sus corespondentul lui *Tribune de Genève*, continuă astfel: „*E deci explicabil că anturajul Ducei, care-și*

¹ Destinele triste și cele fericite (în germană, în original).